

Рецензия

на дисертационен труд на тема:

***„Подходи към ученето и емоционална интелигентност при
юноши“***

**Представен за присъждане на ОНС „доктор“ в професионално
направление 3.2. Психология (Педагогическа психология)**

Автор: Десислава Пламенова Петрова

Рецензент: доц. д-р Даниел Людмилов Петров

Дисертационният труд е посветен на взаимовръзките и спецификите в подходите към ученето, отношението към ученето и емоционалната интелигентност при юноши. Бързо променящата се социална реалност и нахлуването на дигиталните медии изискват познаването на актуалните предизвикателства пред мотивационните измерения и емоционалната интелигентност в образователна среда. Изследването на взаимовръзките между различни човешки поведенчески системи приема, че процесите на учене не се ограничават само до познавателните аспекти, а са съпътствани и от определени емоционални преживявания. Получените резултати са източник на приложни решения за изготвяне на програми за подобряване на учебните резултати на юношите и за психологична превенция на отпадането от училище.

Работата е с обем от 290 страници и се състои от увод, пет глави, обобщение, изводи и препоръки, библиографска справка и приложение. Използваната литература обхваща 413 литературни, документални и електронни източници на български, френски, немски и английски език. Включени са общо 20 таблици и 41 фигури. Десетте приложения съдържат използваните въпросници, формуляр за информирано съгласие и резултати от статистико-математическата обработка.

Уводната част на дисертационното изследване въвежда в актуалността на зададената проблематика, разглежда провежданите основни политики в сферата на

образованието, подкрепени със стратегически нормативни документи и решения. Отразени са личната мотивация на докторантката за избор на тема, както и важността на юношеството като период за формиране на психосоциална идентичност на фона на учебната дейност. Обсъжда се мястото на България по отношение на международно сравними показатели в сферата на образованието. Зададена е накратко целта на емпиричното изследване, дефинирани са основните изследователски конструкти и структурата на дисертационния труд.

Първа глава от дисертацията („Същност на ученето. Подходи към ученето“) е посветена на същността и подходите към ученето. В първата част („Класически и съвременни научни идеи за човешкото учене“) е избран исторически подход при представянето на класически и съвременни парадигми за човешкото учене. Разгледани са философските корени на темата за природата на познанието. От психологичните възгледи са включени асоционизмът, класическото, инструменталното и оперантно обуславяне, когнитивната парадигма, теориите на Ж. Пиаже, подходът на Л. Виготски и социално-когнитивната теория на А. Бандура. Когнитивните теории са разграничени като процесуално-информационни и конструктивистки теории за ученето. То се разглежда като процес, който не протича единствено в образователните институции, а като непрекъснато учене през целия живот, развиване на разнообразни умения и модели на саморегулирано учене. Същността и специфичните особености на подходите към ученето са подробно представени във втората част на тази глава от гледна точка на теорията за обработката на информация и традицията за изучаване на подходите към ученето. Съпоставят се моделът „предсказване-процес-резултати“ на Дж. Бигс и моделът на ученето на Н. Ентуистъл и П. Рамсен. В отделен параграф са подчертани съдържателните различия между понятията „подходи към ученето“, „стилове на учене“ и „когнитивни стилове“. Дефинирано е понятието „отношение към ученето“. Анализират се взаимовръзките между подходите към ученето, качеството на учене и постигнатите учебни резултати, както в рамките на училищния живот, така и при ученето през целия живот.

Втора глава на дисертационното изследване разглежда същността, значимостта и феноменологията на емоциите и емоционалната интелигентност в образователен контекст. В исторически план са представени идеите за разбиране на емоциите през класическите теории на У. Джеймс, Н. Ланге, У. Кенън, Шахтър и Сингер, както и

през призмата на поведенческата и когнитивната психология. Описва се възникването на идеята за емоционална интелигентност през възгледите на Е. Торндайк и Х. Гарднър. Докторантката определя три най-значими модели за измерване на конструкта: модели за емоционалната интелигентност като вид специална когнитивна способност, „смесени“ модели, в които тя се разглежда като комбинация от когнитивни способности, социални компетентности и личностни черти и модели за емоционалната интелигентност като личностна черта. Третият модел на чертите на Е. Фърнам и К. Петридес, който разглежда емоционалната интелигентност като съвкупност от диспозиции и свързани с ефективността субективни възприятия, е използван за целите на дисертационното изследване. В отделен параграф е направен преглед на съвременни емпирични проучвания за влиянието на емоциите и емоционалната интелигентност над качеството на учене и учебното представяне, креативността и психосоциалната адаптация в училище.

Трета глава представя в синтезиран вид специфични моменти в развитието на учениците през юношеството, без да претендира за изчерпателност. Внесени са терминологични уточнения във връзка с понятия като „развитие“ и „юношество“. Физиологичните аспекти на промените в юношеска възраст са разработени в първа част на тази глава. Обосновано е включването на особеностите на настъпващите физиологични и неврологични промени като база за обсъждане на останалите аспекти на развитието. Втора част на трета глава е посветена на когнитивните и морални изменения през юношеството. Дефинирани са основни конструкти, а теоретичните школи са представени през теорията за етапите на когнитивното развитие на Ж. Пиаже (като за целите на настоящия труд интерес представляват особеностите на формално-операционалното мислене), етапите на развитие, съпътстващите ги кризи и зоната на най-близко развитие по Л. Виготски, теорията на Л. Колбърг с трите нива на емоционално развитие и съответстващите етапи. Подчертава се важноста на сформиранияте през юношеския период ценности, нагласи и убеждения и тяхната връзка с нравствения избор, моралното поведение и емпатията. Трета част на тази глава обсъжда личностните, социалните и емоционалните промени, характерни за юношеска възраст. Поставен е акцент над идеите в екологичния модел на Ю. Бронфенбренер, теорията за психосоциалното развитие на Ерик Ериксън, разгледани са особеностите в Аз-образа и самооценката в юношеска възраст. Направеният обзор обхваща ключови разбирания относно личността на юношата. Цитирани са редица

съвременни емпирични изследвания в подкрепа на класическите теоретични постановки и са изложени конкретни идеи в приложно-практичен план във връзка с изследваните конструкции.

В четвъртата глава („Дизайн и методология на емпиричното изследване“) е описана постановката и организацията на проведеното емпирично изследване. В първата част са зададени операционални дефиниции на основните конструкции „емоционална интелигентност“, „подходи към ученето“ и „отношение към ученето“. Докторантката умело е защитила тяхното включване в изследователския инструментариум. Подробно са описани целите на проучването, хипотезите, задачите, характеристиките на изследваната извадка от 342 ученици на възраст от 14 до 18 г. и процедурата на провеждане. В отделни подглави, с таблици и графики, са представени психометричните свойства и факторната структура на използваните въпросници: „Ревизиран въпросник за изследване на подходите към ученето“ (Revised Approaches to Studying Inventory – RASI), „Въпросник за измерване на отношението към ученето“ (Course Perceptions Questionnaire) и кратка версия на „Въпросник за оценка на емоционалната интелигентност като личностна черта при юноши“ (Trait Emotional Intelligence Questionnaire Adolescence Short Form - TEIQue-ASF).

В пета глава („Анализ и интерпретация на резултатите от емпиричното изследване“) са анализирани и интерпретирани получените резултати. Докладвани са описателните характеристики на скалите на отделните въпросници, както и влиянието на социално-демографските фактори над изследваните конструкции. В отделни подглави са представени резултатите от описателни статистики, Т-тест, дисперсионен, корелационен, регресионен и медиаторен анализ. Получените резултати са илюстрирани посредством таблици и фигури. В структурно отношение главата е разделена на пет части, като първата включва демографските и образователните характеристики на изследваната извадка. Във втората част последователно са представени обобщени резултати, свързани с описателните характеристики на подходите към ученето, отношението към ученето и емоционалната интелигентност. В третата секция са включени резултатите за влиянието на социално-демографските и образователните характеристики над изследваните конструкции. Използвани са Т-тест за независими извадки, еднофакторен дисперсионен анализ и пост-хок тестове на Тюки и Дюнет. Четвъртата и петата част

са посветени на анализа на взаимовръзките и взаимозависимостите между изследваните феномени. Използвани са корелационен анализ, множествен регресионен анализ и медиаторен анализ. Дисертантката демонстрира високо ниво на компетентност при избора на статистически процедури и представянето на получените резултати.

Последната част от дисертационния труд („Обобщение, изводи и препоръки“) обсъжда получените резултати в синтезиран вид спрямо зададените хипотези. Направени са адекватни психологични анализи, без свръхинтерпретации и генерализации. Изведени са релевантни за обхвата на изследването изводи и препоръки за образователната практика. Конструираният интегративен модел потвърждава, че компонентите на отношението към ученето имат значими ефекти над учебните постижения, част от които са опосредствани от емоционалната интелигентност и стратегическия подход към ученето. Вариациите във възприятията на учениците за елементите на учебната среда обуславят прилагането на различни подходи към ученето. Високото равнище на емоционална интелигентност стимулира стратегически подход към ученето и допринася за по-високи учебни резултати. Авторката извежда ограниченията на настоящото емпирично изследване и дава насоки за бъдещи проучвания, което говори за научна добросъвестност, поставя реалистична рамка и задава бъдеща перспектива.

Работата на Десислава Петрова е професионално написана и има множество силни страни. Сред тях бих изтъкнал актуалната тема, отлично структурирани теоретична и емпирична част, направения обзор на съвременна научна литература по изследваната проблематика от български и международни изследователи. Постигнат е интегративен синтез на различни парадигми, без да липсва критически поглед към използваните модели. В работата се обсъждат ограниченията на избраната методология и инструментариум. Докторантката демонстрира висок научен стил на писане и прецизност при представяне на резултатите. Използвани са специализирани статистически процедури. Събран е емпиричен материал от българска социокултурна среда, който дава информация за спецификите на конкретна възрастова група. Получените резултати имат приложна значимост в образователен контекст и успешно допълват данните в научното поле. Изпълнени са техническите препоръки, свързани

с представянето на резултатите, които бяха отправени при обсъждането на вътрешно звено.

Авторефератът е с обем от 47 страници и отразява основните акценти на дисертационния труд: теоретичните анализи, етапите в емпиричните изследвания и обобщенията на осъществената изследователска работа. Коректно са формулирани научните и практическите приноси, както и публикационната дейност. Десислава Петрова има седем публикации по темата на дисертационния труд на български и на английски език и три други научни публикации, което надхвърля заложените изисквания към докторантите.

В заключение считам, че дисертационният труд представлява цялостно актуално изследване и съдържа научни и научно-приложни резултати, които представляват оригинален принос и отговарят на изискванията за третата степен. Авторката демонстрира компетентност по разглежданата проблематика и способности да планира, провежда, анализира и публикува емпирични проучвания. Оценката ми е положителна и ще гласувам на Десислава Пламенова Петрова да бъде присъдена научната и образователна степен „доктор“ в научно направление „Психология“ (Педагогическа психология).

4 февруари 2021
гр. София

Рецензент:.....
/доц. д-р Д. Петров/

